

WOMEN IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT: SCIENCE AND QUALITY EDUCATION

3RD INTERNATIONAL CONFERENCE

ТЕХНОЛОГИЯ ДАРСЛАРИДА ЛОЙИХАЛАШ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ТАЛАБАЛАРНИНГ ИНДИВИДУАЛ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Тўлганой Саидназарова

Андижон давлат университети,
Педагогика факультети,
Умумтехника фанлари ва меҳнат таълими;
катта ўқитувчи
saidnazarovatulganoy1974@gmail.com

Отабек Холиқов

Андижон давлат университети,
Педагогика факультети,
Умумтехника фанлари ва меҳнат таълими
ўқитувчиси
Otabek69holiqov@gmail.com

Калит сўзлар: лойиха,
лойихалаш, ижодий
қобилиятлар, техникавий
кўникмалар, технология ва
дизайн, сервис хизмати,
мазмунан интеграциялаш,
касбга йўналтириш,
технологик ёндашув

Аннотация: Мақолада бўлажак технологик таълим
йўналиши ўқитувчиларида ижодкорлик, моделлаштириш
лойихалаш қобилиятларини ривожлантириш бўйича
малака талаблари ва ҳозирги кундаги муаммолари ҳамда
истикболлари вазифалар ҳақида фикр юритилган.

“WOMEN IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT: SCIENCE AND QUALITY EDUCATION”

Key words: project, design,
creative skills, technical skills,
technology and design, service,
content integration, career
orientation, technological
approach.

Annotation: The article discusses the requirements for
creativity, modeling, and design skills of future teachers of
technological education, as well as the current problems and
prospects of tasks.

Ключевые слова: проект, дизайн, творческие навыки, творческим способностям, навыкам моделирования и технические навыки, проектирования будущих педагогов технологического технология и дизайн, сервис, образования, а также актуальные проблемы и интеграция контента, перспективы задач.
Аннотация: В статье рассматриваются требования к
карьерная ориентация,
технологический подход

Ҳар бир инсон ўзига хос индивидуал-психологик ва физиологик хоссаларга эга эканлиги билан бошқа бировлардан ажралиб туради. Индивидуал-психологик ва физиологик хоссалар инсон фаолиятини, аниқроғи уни руҳий дунёсини таъминлайди. Бунда, ахборот омили кўпфункционаллиги билан алоҳида ўрин тутди. Ҳар бир инсон турли каналлар (сезги органлари) воситасида ахборотни идрок этиб, онг воситасида уларга ишлов беради ва ундан фойдаланиш мақсадида уни турли даражаларда мослаштиради. Шу сабабли, аниқ ҳажмдаги ахборот инсонлар томонидан идрок этилиши давомида ахборотни идрок этиш вақти, ахборотни етказилган манбанинг шакли, ахборотни идрок этаётганни психологик ҳолати каби омилларнинг таъсири асосида бир хил мазмунда талқин этилмайди. Мазкур ўзига хослик иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий соҳаларда таҳлилий фаолият билан шуғулланувчиларнинг амалиётида кўп намоён бўлади. Натижада, бир соҳа ва бир хил мавзунини таҳлил этилаётган мутахассисларни фаолияти (онгли ҳаракатлари) бир маромда кечмайди. Аниқроғи, улар томонидан тайёрланган таҳлилий манба икки хил мазмун касб этади. Бу ҳолат ўз навбатида инсон хулқини (шу жумладан касбий хулқни) онгдан айрим ҳолда талқин этиш мумкин эмаслигини кўрсатади. Бугунги кунда таълим соҳасидаги амалга оширилаётган янгиликлар талабаларнинг мустақил фаоллигини оширишни, ўқув машғулотида ноанъанавийликка асосланган усулларга кўпроқ ёндашишни тақозо этади. Талаба шахси камолотида берилаётган мустақил ўқув топшириқлари, муаммоли ечимга қаратилган мунозарали дарс шакллари ва аудиовизуал воситаларга асосланган ўқув материаллари кучли ижтимоийлаштирувчи

таъсир аҳамиятига эга. Айнан мана шундай ўқитиш усуллари воситасида бўлажак ўқитувчиларни олий таълимдаги ўқув фаолиятига тайёрлаш, мантикий ва танқидий тафаккурини шакллантириш, мавжуд қобилиятларини юзага чиқаришга имкон яратилади. Бу эса ўз-ўзидан ўқитувчи-талаба ҳамкорлигини талаб этадиган педагогик фаолиятдан иборат бўлади. Педагогик ва психологик адабиётларни ўрганишда тажрибани тушунишга бўлган икки хилдаги аниқ ёндашувларни ажратиб кўрсатиш мумкин: дидактикада тажриба – бу мактаб ўқувчиларини ўқитиш методи;

Маълумки, инсон дунёга келибдики, у ташқи дунё билан ўзига хос тарзда алоқага кириша боради. Гарчи бола бутун бир ижтимоий ва биологик функцияларни мустақил бажара олмасда, яшаш учун шарт саналган эҳтиёжлар билан ҳаёт кечири боради. Вақт ўтиб, болада ижтимоийлашиш яъни шахслараро муносабатлар тизими ҳам шакллана бошлайди.

Шахснинг фаолиятига кўра - организм, ижтимоий индивид ёки шахс даражасида намоён бўлишига қараб, “Мен” концепция нинг учта босқичи ажратилади:

1) ”организм-муҳит” даражаси - жисмоний “Мен” образ, организмнинг жисмоний самарадорликга бўлган эҳтиёжи;

2) “ижтимоий индивид” даражасида – ижтимоий ўзликни, жинс, ёш, этник фуқаролик, ижтимоий рол булар шахснинг жамийтга аъзо бўлиши эҳтиёжи билан боғланган.

3) ”Шахс” даражасида - “Мен”нинг фарқланувчи образи, ўзи ҳақидаги фикрларни аниқлаш эҳтиёжини таъминлайдиган, бошқа шахслар билан солиштирганда ўзи ҳақида таърифловчи фикрларини ва ўзининг ноёблик хиссини берувчи, ўзини кўрсатишга бўлган эҳтиёжни таъминловчи даража.

”Мен”концепция шахснинг ҳаётий тажрибасида шаклланади, аввалоота-она ва бола муносабатида. Бироқ у болалик давридан бошлаб актив фаолият кўрсатади. Ушбу тажрибани тўғри ўрганишга шахс ўз олдида кўйган мақсадларига,кутилаётган натижалар тизими,уларнинг баҳоланишига ва шу билан бирга шахснинг ривожланишига, унинг фаолиятига ва ахлоқига таъсир кўрсатади. “ Психологик интилишлар даражасини пасайтириш

ҳолларидан иборат эмас. Бу психологик қулайликнинг бузилиши “Мен” сиймосининг мавжуд бўлишига хавф туғдирадиган ҳис-туйғуларни бартараф этишвауни мазкур ҳолатлар учун мақбул ва мумкин бўлган даражада сақлаб қолиш мақсадида шахс қўллайдиган алоҳида йўналтирувчи тизимдан иборатдир. Ижодкор шахсининг рухий тип сифатидагимураккаблиги шундаки, унда бир эмас, икки “Мен” яшайди. Биринчиси, ташқаридан қараганда кўзга ташланадиган, сиз билан бизнинг орамизда юрадиган, жамият қонун-қоидалари, миллий урф-удатлари, оилавий ёки касбий шарт-шароитлар мезонлари билан, тўлиқ бўлмасада, маълум маънода ўлчайдиган ва баҳоланадиган. **Мен** иккинчиси – ҳеч қайси қонун-қоидани тан олмайдиган ички ботиний **Мен**, уни юқоридаги мезонлар билан ўлчаб, баҳолаб булмайди. Биринчи **Мен** ҳамма инсонларга хосдир. Иккинчи Мен эса фақат

ижодкорликда мавжуд бўлади. У кўзга ташланмаган, лекин ҳис этилган ҳолда ижодкорнинг қиёфасини белгилаб беради.

Бизнинг назаримизда, нисбатан мақбул таъриф қуйидагича ифодаланади: «Тажриба – бу махсус шароитларда тадқиқ қилинаётган предмет, жараён ёки ҳодисани ўрганишга йўналтирилган, уларнинг боришини кузатиш ва такроран амалга ошириш имконини берадиган, ўзида мукамал илмий бажарилган тажрибаларни намоён қиладиган ҳиссий-предметли фаолият» [2] Маълумки, мактаб ўқитувчиси, икки муаммони дидактик масала ва уларни ҳал қилиш технологиясини амалга ошириш “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да назарда тутилган. Мазкур масала таълим-тарбия жараёнига янги педагогик технологияни тадбиқ қилиш орқали ҳал этилиши мумкин. Педагогик технология тизимида ўқув машғулотларни лойихалаштириш муҳим аҳамият кашф этади. Ўқув машғулотини лойихалаштиришда ўқитувчи аввало ўқитиш жараёнини натижаларини таҳлил қилиши, ўқувчиларни мустақил фикрлаш мустақил ўқиш ўзлаштирилган билимларни кўникмларни айлантириш учун ўқув мавзулари бўйича методик тизимни яратади ўқувчилар эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар мазмунини ишлаб чиқади. Яратилган метод тизими ва

ўқув маълумотлар мазмуни ёрдамида ўқувчиларнинг ўқув-билиш фаолиятини ташкил этади ва ўқув машғулоти учун билиш фаолиятининг ташкилий шакллари мақсадга мос танлашга йўллайди. Бунинг учун ўқитувчи аввало ўқитиш жараёнини унинг тузилиши аниқ тасаввур қилиш лозим. Педагогик технология усулини ўзига хусусияти шундаки унда таълимнинг режалаштирилган мақсадига эришини кафолатлайдиган ўқув-билиш жараёни лойиҳалаштирилади. Лойиҳа тасвир асосланма аниқ ҳисоб-китоб чизмалар шаклида акс эттирилган ғоя маълумотнинг моҳиятини очиқ берувчи уларни амалга оширишнинг аниқ йулларини белгилаб берувчи ғоялар фикрлар образлардир. Ўқув лойиҳаси тадқиқотчилик изланувчанлик ижодкорлик иш туридир. Ўқитишни лойиҳалаш эса таълимнинг умумий мақсади мазмуни ўқув мақсадлари ўқиш ўқитиш ўзлаштиришни баҳолаш тузатишларни киритишдир. Замонавий шароитда бўлажак ўқитувчи шахсига қўйилаётган талаблар нафақат касбий билим, кўникма ва малакаларни, балки уларни ижтимоий, касбий ва шахсий ривожлантиришда алоҳида аҳамият касб этади. Бўлажак ўқитувчиларда касбий компетентликни такомиллаштириш уларни рақобатбардош кадрлар сифатида тайёрлашнинг муҳим кўрсаткичларидан биридир. Мазмун-моҳиятига кўра, бўлажак технологик таълим йўналиши ўқитувчиларининг касбий компетенцияси қуйидаги билимлардан иборат: функционал (турли фан соҳаларини ташкил этиш принциплари ҳақидаги билимлар), ҳаракат ҳақидаги амалий билимлар (методик ва технологик) ҳамда шахснинг ўз билимларидан иборат. Буларнинг натижасида мутахассиснинг касбий, коммуникативлик маҳорати ва кўникмалари шаклланади, лойиҳалаш, тажрибавий ва технологик вазифаларни ижобий ҳал этиш имкониятлари пайдо бўлади. Шу билан бирга компетенция эгаси бўлган ўқитувчини ижодкор ўқитувчи сифатида ҳам қабул қилиш мумкин. Компетенция ва ижодкорлик тушунчалари бир-бири билан узвий чамбарчас боғланган ва бир-бирини тўлдириб туради. Бўлажак технологик таълим йўналиши ўқитувчиларининг ижодкорлик фаолиятига оид билим, кўникма ва малакаларни эгаллаши педагогик жараён ҳисобланади. Бўлажак технологик таълим йўналиши ўқитувчиларидан келажак авлодни ижодкорлик

фаолиятига ўргатиш бажариладиган ишларин лойihalаш конструкциялаш учун фанга қизиқиш уйғота олиш муҳим аҳамият касб этади. Бўлажак технологик таълим йўналиши ўқитувчилари олдида турган вазифалардан бири ижодий ёндашиш кўникмаларини эгаллаш, уларга қандай қўшимча имкониятлар беришини билишлари керак. Қуйида уларнинг баъзиларини келтириб ўтамиз: - жамиятдаги янги фаолият турларига, янги жамоага тез мослашиб кета олиш; - ижодкорлик инсон ҳаётининг маъносига, унинг ўзини намоён қилиш усулига айланиши мумкин; - ижодий ёндошув техник ва ишлаб чиқариш масалаларини ечиш жараёнида, шунингдек, оилада, жамоада, жамиятда юзага келувчи қарама-қаршиликларни муваффақиятли ҳал қилиш имконини беради; - ижодкорлик фаолияти жараёнида шахсда меҳнатсеварлик, мақсадга эришишдаги қатъиятлилиқ, танқидни тўғри қабул қила олиш каби энг олийжаноб шахсий сифатлар таркиб топади; - одатда, техник ижодкорлик жараёнида ақлий ва жисмоний меҳнатнинг ўзаро уйғунлашувига эришилади. Ижодкорлик фаолиятининг инсон ҳаётида энг ёрқин намоён бўлувчи жабҳалари саналган санъат ва умумий бадиий фаолият, тасаввурни ривожлантириш орқали идрок қилиш шакллари, яъни борлиқни кўриш ва фикрлай олишдир. Ҳозирда амалий таълимда замонавий ва тобора оммалашиб бораётган таълим технологияларидан бири бу “Мастер класс” технологияларидир. Мастер класс бу таълим тури бўлиб, ўз ишининг моҳир усталари томонидан ўтказилади. Машғулот маълум бир соҳанинг (тиббиёт, ошпазлик, сартарошлиқ, рассомчилик, тикувчилик ва дизайн ва бошқа соҳалар) етук мутахассиси, ўз ишининг моҳир усталари (мастерлар) томонидан ўтказилади. Мастер классларни оддий дарс турлардан фарқи шундаки: Мастер классларда бевосита ўз ишининг усталари фаолияти билан бевосита танишиш, ўрганиш имконияти бор. Мастер класслар хорижий давлатлар таълим тизимида жуда оммалашган бўлиб инглиз тилида Masterclass, немис тилида Meister, Werkmeister, рус тилида мастер класс, авторская мастерская. Ўзбек тилида “Моҳир усталар дарси” деб аталиши мумкин. Мастер класслар талабаларга ўзлари танлаган мутахассисликлари бўйича касбий муносабатларни асосини ўргатади. Шу билан бирга ўз

мутахассисликларининг сир асрорларини ўргатади. Мастер класслар “ўқитувчи -талаба” икки томонлама жараёндир.

Ҳозирги кунда профессионал таълим соҳасида Мастер класслар турли соҳаларда кенг

қўлланилмоқда. Булар: медецина, мусиқа, ошпазлик, сартарошлик, тикувчилик ва бошқа соҳаларда. Мастер Класслар бевосита таълим муассасасида амалий машғулотлар жараёнида ташкил этиш мумкин. Шунингдек Мастер классларда Интернет орқали, Масофавий ўқитиш орқали очик Мастер классларда иштирок этиш мумкин. Мастер классларда ўз касбининг сир асрорларини ўрганиш билан бирга талабаларда фанлар бўйича амалий фаолиятни ривожлантириш, интеллектуал ва эстетик тарбия беришдир. Мастер классларда талабаларнинг ўз мустақил фикрлари ривожланади ва бир қолибда ишлашдан воз кечадилар. Педагогика олий таълим муассасаларидаги ўқув жараёни талабаларнинг инсон ва жамият, тарих ва маданият, маънавият ва маърифат ҳақидаги билимларни ўзлаштириш, таянч фундаментал билимларни эгаллаш, илмий фаолиятга йўналтириш, касбий педагогик билим асосларини сингдириш, педагогик креативликни ривожлантириш имкониятларини кенгайтириш имконини беради. Шу билан бир қаторда бўлажак ўқитувчиларнинг таълим олиш ва ижодий педагогик фаолиятини давом эттириш ҳуқуқини таъминлашдан иборат. Бўлажак ўқитувчи шахсини ривожлантиришнинг умуммиллий, психологик-педагогик асосларини ижтимоий ҳис-туйғулар ва мослашиш асосида ижтимоий қийинчиликларни бартараф этиш, таълим жараёнини тавсифловчи омил сифатида ижтимоий муҳитнинг устуворлиги, жамиятга муносабат ва жамият олдидаги бурчни адо этишга касбий фаолият нуктаи назаридан ёндашиш, шахснинг шаклланиш асоси сифатида майлларнинг ривожланишига оид назарий ёндашувлар ва ижтимоий педагогик ғоялар ташкил этади. Ҳар қандай шахс билимларнинг ривожланиши натижасида муайян фаолият тажрибасини эгаллайди. Шунинг учун ҳам шахс ўзининг ижодкорлиги, компетентлиги билан касбий фаолият тажрибасини яратиши, бойитиши, тўлдириши лозим. Бундай тажрибаларни бўлажак ўқитувчилар

педагогика олий таълим муассасаларида ўзлаштириб, бутун ҳаёти давомида бойитиб боради. Ўқитувчиларнинг шахси ҳар доим муҳим аҳамиятга эга бўлган ижодий фаолият кўникмаларини намоён эта олиши керак. Шундагина у ўз фаолияти давомида касбий компетентлигини намоён эта олади. Олий таълим муассасаларидаги ўқув-тарбия жараёнини модернизациялаш, педагог мутахассислар тайёрлаш тизими сифат даражасини оширишда бўлажак ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, уларни соҳага оид замонавий касбий билим, малака ва кўникмалар билан қуроллантириш, илмий-техник инновациялардан мустақил равишда, ижодий фойдаланиш ҳамда истиқболли вазифаларни ҳал қила олиш кўникмаларини ривожлантириш муҳим вазифалардан саналади. Олий таълим тизимини модернизациялаш (ингл. modern – янгиланган, замонавий, тезкор ўсиш) таълим жараёнига нисбатан инновацион ёндашувни талаб этади. В.А.Сластенин педагогик жараёнга инновацион ёндашишни ўқитувчи ва талабаларнинг ҳамкорликдаги фаолиятини ташкил этиш, ўқитиш ва тарбиялашнинг мақсади, мазмуни ва шаклига янгилик киритиш билан изоҳлайди. Олдинги даврларда касбий таълимда таълим олувчиларда билимларни тизимли шакллантириш ҳисобланар, кўникма ва малакаларга ўргатиш жараёнининг иккинчи даражали компонентлари сифатида қаралар эди. Психологик нуқтаи назардан компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, кутилмаган ҳолатларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эғалик”ни англатади. Психологик нуқтаи назардан компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, кутилмаган ҳолатларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эғалик”ни англатади. Юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда компетентлик бу инсоннинг мавжуд билим

ва ҳаётий тажрибаларга таянган ҳолда маълум бир муаммони ҳал этишга доир иқтидори деган хулосага келиш мумкин. Олий таълим муассасаларидаги ўқув жараёнига инновацияларни татбиқ этишдаги муҳим компонентлардан бири – ўқитувчининг касбий компетентлиги ва инновацион фаоллиги ҳисобланади. Олий таълим муассасаларидаги ўқув жараёнига инновацияларни татбиқ этишдаги муҳим компонентлардан бири – ўқитувчининг касбий компетентлиги ва инновацион фаоллиги ҳисобланади. Хар бир педагог педагог фаолияти давомида олиб борадиган ишларини тартибга солиш лойиҳалаш, ҳамда лойиҳалаш маданиятига эътибор қаратиш керак

Педагогнинг лойиҳалаш маданияти” : педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курси тингловчиларини лойиҳавий фаолиятга доир билимларини такомиллаштириш, педагогик лойиҳалаш босқичлари ва шаклларини ўзлаштиришга доир замонавий ёндашувларни ўзлаштириш, жорий этиш, таълим амалиётида қўллаш кўникма ва малакаларини таркиб топтириш. “Педагогнинг лойиҳалаш маданияти” вазифалари:

- лойиҳавий фаолиятни амалга ошириш тамойиллари ва алгоритминини аниқлаштириш;
- тингловчиларнинг педагогнинг лойиҳалаш маданиятига доир билимларини такомиллаштириш;
- тингловчиларда педагогик фаолиятнинг турли кўринишларида лойиҳавий фаолиятни татбиқ этиш малакаларини таркиб топтириш. “Педагогнинг лойиҳалаш маданияти” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар юзасидан қуйидагиларга эътибор қартиш лозим;
- лойиҳалаштириш ва лойиҳавий фаолият;
- лойиҳавий фаолиятнинг ўзига хос хусусиятлари;
- лойиҳалаш маданияти ва унинг таркибий қисмлари;
- ўқув лойиҳалари ҳақида билимларга эга бўлиши;
- ўқув жараёнини лойиҳалаштириш;

- ўқув лойиҳаларининг хилма-хил турларидан фойдаланиш;
- талабаларнинг лойиҳавий фаолиятини ташкил этиш;
- ўқув лойиҳаларини ишлаб чиқиш кўникмаларни эгаллаши;
- педагогик лойиҳалашга интегратив-психологик ёндашиш;
- илғор иш тажрибалардан фойдаланиш;
- лойиҳавий фаолиятда юзага келадиган тўсиқларни самарали бартараф этиш;
- ўқув лойиҳаларини моделлаштириш малакаларини эгаллаши;
- педагогик фаолиятнинг қайта тушунилиши ва мустақил равишда такомиллаштирилишини таъминловчи мустақил таҳлилни эгаллаш
- мустақил таълим ва ўз касбий-методик даражани ошириб бориш ;
- конструктив равишда ҳаракат қилишга имкон берадиган ахборотни олиш, қайта ишлаш ва татбиқ қилиш, технологик қарорлар, тамойил ва ёндашишлар тизимини лойиҳалаштириш ;

Лойиҳалаш усули талабаларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга ўз билимларини мустақил равишда лойиҳалаш қобилиятига ахборот мақомида ҳаракат қилиш қобилиятида танқидий фикрлашни ривожлантиришга асослангандир. Лойиҳа усули педагогикада янги ҳодиса эмас. У маҳаллий дидактикада ҳам чет элда ҳам қўлланилган. Сўнгги пайтларда бу усул дунёнинг кўплаб мамлакатларида катта эътиборга сазовор бўлди. Дастлабки муаммолар усули деб аталган ва америкалик файласуф ва педагог Ж.Дюби ҳамда унинг шогирди В.Х.Килпатрик томонидан ишлаб чиқилган фалсафа ва таълимдаги гуманистик йўналиш ғоялари билан боғланган. Ж.Дюби ўрганиши фаол асосда талабанинг мақсадга мувофиқ фаолияти орқали унинг билимга боғланган шахсий қизиқишига мос равишда қуриш деган фикрни илғари сурган. Лойиҳалаш усули ҳар доим ўқувчиларни мустақил фаолиятига йўналтирилган-индивидуал, жуфтлик, гуруҳ талабалар маълум вақт давомида бажарадилар. Ушбу ёндашув ҳамкорликда ўрганиш билан узвий боғлиқдир. Лойиҳалаш усули ҳар доим қандайдир муаммони ҳал қилишни назарда тутди, бу бир томондан турли хил усуллардан фойдаланишни бошқа

томондан фан техника технология ва ижодий соҳаларнинг турли соҳалардаги билим ва кўникмаларни бирлаштириш назарда тутилади. Ҳозирги вақтда талабаларнинг мустақил ишини самарали ташкил этиш имконини берувчи лойихавий ўқитиш технологиясига катта эътибор берилмоқда. Университетда “Жанубий федерал университетнинг таълим дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш стандарти” тасдиқланган. Стандарт ижодий мустақил иш жараёнида ижтимоий шахсий ва касбий ваколатларни шакллантиришни таъминлайдиган лойихалаш компонентининг ролини кучайтиришни назарда тутилади. Стандартга мувофиқ, олий таълимнинг барча таълим дастурига лойиха фаолиятига модули жорий қилинган. Мазкур модуль ўқув режасига киритилган бўлиб, талаба “Лойихавий фаолиятга кириш” бўйича лойиха модулининг бир қисми сифатида амалга оширилади, у талабаларни олинган билим ва кўникмаларни кейинчалик қўллаш мақсадида лойиха фаолияти асослари билан таништиришга муваффақ бўлади. Талабаларнинг лойихалаш фаолияти катта аҳамиятга эгадир, сабаби талабага амалий, назарий масалалар ёки турли хил фан соҳаларидаги билимларни бирлаштиришни талаб қиладиган муаммоларни ҳал қилиш жараёнида мустақил равишда билим олиш имкониятини беради. Лойихада ўқувчига координатор, эксперт, мураббий роли берилади, лекин ижрочи эмас. Демак, «лойихалаш — муҳим масалани амалий ёки назарий жиҳатдан ечиш мақсадида ўқувчилар томонидан мустақил равишда, лекин ўқитувчи раҳбарлигида бажариладиган изланиш, тадқиқот, ҳисоблаш, график ва бошқа турдаги ишлар мажмуаси бўлиб хизмат қилади». Умуман олганда, дизайн технологиясини ўргатиш учун, ўрганилаётган фан ёки лойиханинг мақсадларидан қатъий назар, беш босқич зарур бўлиб улар: мотивация ва сифатни белгилаш, режалаштириш, лойихани амалга ошириш, лойихани ҳимоя қилиш, натижаларни текшириш ва баҳолашдан иборатдир. Лойихалаш методологияси юқори мулоқот билан ажралиб туради ва талабалар томонидан ўз фикрларини ифода этиш, реал фаолиятда фаол иштирок этиш ва ўқишдаги муваффақият учун шахсий жавобгарлик ўз зиммасига олишини ўз ичига олади. Бу фикр эркинлиги ва идрок. Бу фикр эркинлиги ва идрок

этилатган нарсани тушуниш учун шароит яратади. Бундан ташқари, лойихани тайёрлаш, тартибга солиш ва тақдим этиш анъанавий топшириқларни бажаришдан кўра қизиқарли бўлиб, бу услуб талабаларда ижобий мотивацияни шакллантиришда муҳим роль ўйнайди. Таълимда лойихалаш талабалар нафақат турли хил фаолият турлари ҳақида билимга эга бўлишади, балки келгуси касб учун тажриба тўплаган фаолиятни амалга оширадилар. Лойихалаш жараёнида ўқувчилар турли умумий техника фанларидан эгаллаган назарий билимларини амалда қўллашга фанлараро боғланишларга эҳтиёж сезадилар, техник ҳисоблашлар ишларини бажарадилар, маълумотномалардан фойдаланадилар. Шундай қилиб, компетентлик тайёргарлик моделига ўтиш шароитида олий мактабда компетентли ёндашишни қўллайдиган ўқитиш технологияларини аниқлаш ўзига хос долзарблиikka эга бўлади. Бошида “тушунчалар”ни таҳлил қилиб оламиз. Компетенция (лот. *Competentio competo* дан олинган бўлиб, эришаман, тўғри келаман деганини билдиради) – субъектнинг мақсадни қўйиш ва унга эришиш учун ташқи ва ички заҳираларни самарали бирга ташкил қила олишlikка тайёргарлиги. Ёки, бу субъектнинг муайян касбий масалаларни еча олишга шахсий қобилиятидир. Компетенцияларнинг йиғиндисини компетентлик деб аташади (лотинчадан *competence*). Технологик таълимнинг асосий мақсади технологик маданиятни шакллантириш бўлиб, у моддий ва маънавий қадриятларни яратиш бўйича яратувчанлик фаолияти методлари ва воситалари тизимини эгаллашни кўзда тутаяди. У замонавий ва истикболли энергия тежовчи, моддий тежамкор ва чиқимсиз технологияларни материаллар, энергияга айлантириш ва ахборотларни ишлаб чиқариш соҳаси ва хизматларига компьютердан фойдаланган ҳолда технологияларни қўллашнинг ижтимоий ва экологик оқибатлари, атроф муҳитни ифлосланишига қарши курашиш методлари, меҳнат қилиш маданиятини ўзлаштириш: меҳнат қилиш жараёнини режалаштириш ва ташкил қилиш, технологик интизом, иш жойини асбоб-ускуналар билан тўғри таъминлаш, меҳнат муҳофазаси, хужжатларни компьютерда қайта ишлаш, муомала маданияти, ижодий ва тадбиркорлик

фаолияти асослари, лойиҳаларни бажариш: лойиҳавий фаолият имкониятлари ва талабларини аниқлаш, ахборотларни йиғиш ва таҳлил қилиш, лойиҳа ғоясини илгари суриш, ушбу ғояни тадқиқ қилиш, режалаштириш, ташкиллаштириш, ишларни бажариш ва уни баҳолашни ўрганишни кўзда тутди.

Лойиҳавий компетентлик, биринчидан, касб таълими ва замонавий педагогнинг рақобатдошлигини таъминлаш масалаларини ҳал этишда муҳим ўрин тутди, сабаби тахсил олувчилар таълими сифатини оширувчи педагогик гуманистик таълимий парадигма педагогнинг лойиҳалаш маданиятини ривожлантириш асосий модели сифатида лойиҳаларни таълим жараёнига тайёрлаш ва жорий этиш учун зарурий бўлган билим, қобилият ва шахс хислатлари йиғиндисини билдиради. Иккинчидан, педагогнинг лойиҳавий компетентлиги лойиҳавий фаолият самарадорлигини таъминловчи педагогик вазифаларни ҳал этиш шартларининг ўзгаришларига кўра ўзгарувчан, динамик, ўз вақтида тўғриланадиган компетенциялар мажмуасини билдиради. Умумий кўринишда у касбий амалиётда мавжуд бўлган лойиҳавий фаолиятнинг амалга оширилиши тажрибасини натижавий қўллаш қобилияти ва тайёрлигида ифодаланади ва умумий касбий-педагогик компетентликнинг қисми бўлиб ҳисобланади, унинг шаклланиши бўлажак мутахассислар тайёргарлигининг барча асосий йўналишлари бўйича амалга оширилади. Учинчидан, лойиҳавий компетентлик - ностандарт лойиҳавий фикрлашнинг шаклланиши, инновацион педагогик стратегияларнинг эгалланиши юқори даражаси ва педагогик фаолият мазмуни, воситалари ва методлари, шартлари ўзгаришига мослашишга қаратилган лойиҳавий қобилиятлар ва компетенциялар мажмуасини эгаллашнинг юқори даражаси ҳисобланади. Конструктив-лойиҳалаш кўникмалари фаолиятли ёндашуви талабларини инобатга олган ҳолда, дарс ва дарс тизимини режалаштириш қобилиятида ифодаланади; дарснинг таълимий, ривожлантирувчи ва тарбиявий мақсадларини аниқлаш; ўқувчиларнинг ўқув-билиш фаолиятини ва дарсдаги ўз фаолиятини, ўқувчиар билан ҳамкорлик ва ўзаро муносабатлар вазиятларини лойиҳалаш; таълим олувчилар фаолиятини

ташкил этувчи оптимал методлар, усуллар, воситалар ва шаклларни танлаб олиш; дарснинг ҳар бир босқичида таълимни бошқариш ва бошқарувчанлик сифатини, ўқувчилар учун юзага келиши мумкин бўлган қийинчиликларни аниқлаш; керакли ўқув материални танлаш; дарсда ўқув-билиш мотивацияси, умумтаълим кўникма ва малакаларини шакллантириш ва ривожлантиришни кўзда тутиш; ўқувчиларнинг режалаштирилган фаолиятида ўзига хос ҳаракатлар ва операцияларни ажратиб олиш.

Олиб борилган таҳлиллардан аниқландики, бўлажак технологик таълим ўқитувчиларини тайёрлашда касбий билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришда технологик билимлар тизимини яратиш, ўқитувчи шахсини шакллантириш куйидагиларга асосланади:

- технологик таълимни амалга оширишнинг мазмуни ва вазифалари, ушбу жараёнда ҳал этилувчи муаммолар ва юзага келиш эҳтимоли бўлган қийинчиликлар хусусида яхлит тасаввурга эга бўлган ҳолда шахсий фаолликка эриша олиши;

- технологик, педагогик ва психологик билимларнинг анъанавий тизимга эмас, балки технологик таълимнинг ўзига хослиги билан белгиланадиган тузилмаси ва мазмунига йўналтирилиши;

- талабанинг йўналиши бўйича фанларга қизиқиши ва онгли фикрлаши, билим,

- кўникма, маҳоратлари, билимларини доимий равишда бойитишга интилиши;

- тарбияланиш даражаси (ахлоқий, эстетик, жисмоний, меҳнат);

- ижтимоийлашуви (касбий ва ижтимоий фаолиятни амалга оширишга тайёрлиги);

- маданиятлиги (ижтимоий-маданий қадриятларини қабул қила олиши,

- экологик, маданият, ақлий ва жисмоний меҳнат маданияти)кабиларда намоён бўлади.

Хулоса

Таълим жараёнида ўқитувчилар томонидан ўқув машғулотида ва фойдаланилаётган интерфаол таълим технологиялари ва методлари бўлажак ўқитувчиларнинг лойихалаш компетентлигининг ривожлантиришга, ўз касбини эгаллашнинг аҳамиятли бўлган билим кўникма, малакаларини эгаллаш учун назарий, амалий ва мотивацияли тайёргарликнинг ривожлантиришга ёрдам бериши илмий асосланди.

Лойихалаш фаолияти мотивларининг йиғиндиси юқори даражадаги интилиш билан боғлиқ ҳолда бўлажак технологик таълими ўқитувчиларнинг лойихалаш компетенцияларини муваффақиятли ривожланиши учун энг қулай шароитни юзага келтириши таҳлилларда аниқланди.

Бўлажак ўқитувчиларда лойихалаш компетентлик шахснинг мураккаб тузилмаси бўлиб, умуммаданий, лойихалаш соҳаси бўйича билимлар, малака, кўникмалар, ижодий ёндашув, шахснинг ижтимоий йўналтирилганлиги, умуман, технология соҳасидаги вазифалар ижросини таъминловчи мажмуадир.

Бўлажак ўқитувчининг лойихалаш компетентлиги мазмун ва моҳияти бўйича тадқиқотлар таҳлиliga лойихалаш компетентлик доимо ўсиб боровчи динамик ҳодисадир, малака ошириш ва ўз устида ишлаш жараёнининг натижаси ҳисобланади. Технологик таълимда лойихалаш компетентликда таълим оловчининг ижодий фаолияти катта роль ўйнайди, чунки ижодий фаолиятда синчковлик, эътиборлилик, кузатувчанлик, ҳиссиёт, мушоҳада, тасаввур, ирода ва бошқа жараёнлар сафарбар қилинади.

Бўлажак технологик таълими ўқитувчиларининг фанлараро интеграция яъни чизма геометрия, муҳандислик графикаси, математика, физика, химия ҳамда умумкасбий фанларини узвий алоқада ўрганишлари уларнинг бевосита лойихалаш компетентлигининг шаклланишида муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларни лойихалаш, моделлаштириш, ижодкорлигининг шаклланиши олий таълим муассасасидаги таълим жараёнида уларнинг мажбурияти ва вазифаларига ва

мустақил шуғулланишларига имкониятларини юзага олиб чиқишга ҳаракат қилишлари ривожланиш даражаси билан белгиланади.

АДАБИЁТЛАР

- [1]. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида” 187-сонли Қарори. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 14-сон, 230-модда.
- [2]. 1.Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технология ва педмаҳорат. Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2003 – 176 б.
- [3]. Алдакаева, Н. Г. Тетрадь по самообразованию с заметками на полях / Н.
- [4]. Бабанский, Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса - М.:
- [5]. Просвещение, 1982. - 192 с.
- [6]. [Бабанский, Ю.К.](#) Проблемное обучение как средство повышения
- [7]. эффективности учения школьников [Текст] : (Пособие)
/ Ю. К. Бабанский ;
- [8]. Рост. н/Д ..
- [9]. *Белкин А С.* Ситуация успеха. Как ее создать: кн. для учителя М.: Просвещение, 1991. 3. *Белкин А.С.* Виталенное обучение М ...
- [10].Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: «Просвещение», 1995. – 336 с.
- [11].Брызгунова, Е. Н. Самообразование как основа успешности человека
- [12].Брызгунова Е. Н. – [Электронный ресурс] / Режим доступа :
- [13].<http://moluch.ru/conf/ped/archive/22/2175/>. – Загл. с экрана (дата обращения:
- [14].Berger R. Interpersonal communication: theoretical perspectives, future prospects. Journal of Communication, 2005. - №55, P. 415-447.
- [15].Брякова, И.Е. Методическая система формирования креативной компетентности студентов-филологов педагогического вуза: автореф.

дис. ...докт. пед. наук: 13.00.02 / И.Е. Брякова. - Санкт-Петербург, 2010.
- 51 с.

- [16].Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога // Педагогика. – 2003. - №10. – С. 51-55.
- [17].Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991. - 207 с.
- [18].Алдакаева Г., Яковлева Л. Ю.. – Салехард : ИМЦ, 2009 . – 32 с.